

Op de envelop stond: uittreksels uit dagboeken 1940 - 1945, oorspronkelijk t.b.v. een uitgever in Oosterbeek Sr (= Rie Snoek, Govertdochter, geb 1918)

Op onderstaande pagina's waren diverse correcties aangebracht; waarschijnlijk was dit het concept van het hoofdstuk, dat later zou verschijnen in het boek 'Zes dorpen in oorlog en verzet', samengesteld door o.a. G. A. Versteegh, uitgegeven sept 1984; RS

VERZET IN RENKUM

Individuele verzetsdaden.

Tot hen die zich in Renkum praktisch vanaf het begin tegen de Duitsers te weer stelden behoorden de gebroeders Johan en Wim Snoek. Hun moeder was weduwe en dreef een manufacturenzaak aan de Dorpsstraat. Johan en Wim werden moreel gesteund door hun zus Rie. Tekenend voor haar mentaliteit was, dat ze de familie ertoe aanspoorde te gaan staan als het Wilhelmus over radio Oranje weerklonk. Toen een aspirant huwelijkskandidaat eens op bezoek was en zich over dat ceremonieel vrolijk maakte, werd hij prompt afgeschreven.

Het verzet begon al op 13 augustus 1940 toen Johan en Wim tijdens een vergadering van de jongelingsvereniging gevraagd werden om met het blad "Hou en Trou" te colportereren, en dat ging hen vlot af. Het blad werd al spoedig verboden. In hun textielzaak droeg Johan, op de verjaardag van koningin Wilhelmina, een rouwband.

In augustus 1941 trad hij toe tot de Ordedienst (O.D.). Achter in het bos van boswachter Veldman legde hij, met anderen, de eed af: "Ik zweer trouw aan de Koningin. Ik zweer mijn leven te willen geven voor het vaderland en het geheim van deze vereniging te zullen bewaren tot het uiterste." Die O.D.-afdeling werd opgericht onder leiding van de latere Engelandvaarder, Ir. Mans. De organisatie was feitelijk meer gericht op de orde-handhaving direct na de bevrijding en dus voor sommigen te "tam".

In het begin kon men niet veel meer doen dan het geven van speldeprikken. De gebroeders besloten om nooit iets aan de Duitsers te verkopen, ze kladderden eens de ruiten bij N.S.B-ers vol met verf en maakten soms collaborateurs het leven zuur door ze 's nachts vanuit het lokaal van de luchtbescherming uit hun bed te bellen.

Op 31 augustus 1941 schilderden ze op de laan naar Oranje Nassau's Oord met oranje menie in enorme letters: "Wij willen Wilhelmina weer!" Mannen van Gemeente werken moesten dat ongedaan maken en deden dat zó precies dat de leus er later in plaats van in oranje, in zwarte letters op stond....

Op een zondagmiddag, ook in 1941, maakte de familie Snoek een wandeling naar de Rijn, waar hout bestemd voor de Duitsers lag opgeslagen. Rie kwam op het idee het hout 's avonds in brand te steken. Zo gezegd, zo gedaan, maar met twee liter benzine leverde dat wel een grote steekvlam op en grote schrik bij de brandstichters, maar het hout vatte geen vlam. De volgende avond gebruikten ze petroleum en dat ging beter. De daders maakten zich uit de voeten, gingen naar huis langs een omweg, wijselijk zonder zich bij de stroom Renkummers te voegen die op het vuur afkwamen, en bewonderden vanaf hun balkon het vuurwerk. Commentaar van moeder Snoek: "Jullie lijken Nero wel, eerst brandstichten en er dan van staan te genieten." De volgende dag ontmoette Wim op de pont een boerin, die lid van de N.S.B. was. Ze zei, wijzend op de smeulende stapels hout: "De lui die dat gedaan hebben moesten ze doodschieten". Begrijpelijk dat hij hevige aanvechtingen had haar overboord te smijten....

Zomer 1942 waren de deportaties van Joden in volle gang. Moeder Snoek probeerde tevergeefs een in Rotterdam woonachtige vertegenwoordiger in textiel die vaak bij hen kwam, te bewegen onder te duiken. Het zoontje van de familie, Leo, omgedoopt in Leen, bracht ze wel mee als een weesje wiens ouders bij het bombardement van Rotterdam omgekomen zouden zijn. Gelukkig besloten de ouders van "Leen" later toch om onder te duiken. Ze kwamen terecht bij "oom Hannes" in Nieuw Vennep, met wie de familie Snoek ook overigens goede betrekkingen onderhield.

In januari 1943 werd één van de drie door de Duitsers gevorderde klokken die bij de Hervormde kerk voor transport gereed stonden om voor oorlogsdoeleinden versmolten te worden, door de Snoeken "heroverd". Bij smid Bakker "leenden" ze een zware ijzeren staaf om de klok te vervoeren. De klok werd met jute zakken omwonden om het vervoer geluidloos te laten verlopen en Rie (Snoek) bond de klepel om haar middel. De lucht was helder maar gelukkig was het donkere maan. Zo gingen ze op pad met het zware geval. Als ze iemand tegenkwamen verloren broer en zus zich onmiddellijk in een innige omhelzing met de klok tussen zich in. Met horten en stoten arriveerden ze zo bij hun magazijn aan de Veerweg waar de klok verborgen werd.

De volgende dag was er groot alarm. Er werden zelfs speurhonden ingezet. Velen waren bang dat de Duitsers gijzelaars zouden pakken. Er werd een plakkaat aangeplakt op het bord bij drukkerij van Woerkom waarop stond te lezen: "Aan de bezitters van de klok wordt verzocht de klok terug te brengen of te zeggen waar hij is. Vele Renkummers." Burgemeester Talsma, in die situatie door Johan Snoek benaderd, zette hem onder zware druk. Ook

moeder Snoek wees haar kinderen erop dat ze het leven van eventuele gijzelaars niet in de waagschaal mochten stellen. Dus werd de klok 's nachts gedeponereerd precies onder het boven vermelde plakkaat. Japie Kars vond hem daar. Renkum haalde opgelucht adem!

Op 2 mei 1943, terwijl er bij Snoek nog rustig dameskousen verkocht werden, verspreidden zich geruchten over stakingen in het hele land. Ook bij van Gelder's papierfabriek, bij VADA in Wageningen, bij de ENKA en de AKU waar veel Renkummers werkten, werd gestaakt; zelfs bij het arbeidsbureau, bij het postkantoor, bij de distributiedienst en in veel winkels. Plakkaten werden aangeplakt met de mededeling van de bezetters dat het politie-standrecht was afgekondigd. Alle mannen tussen 16 en 35 jaar moesten zich melden, te beginnen met de in 1921 geboren en alle radiotoestellen moesten worden ingeleverd.

Toen de gebroeders Snoek na spertijd de straat op gingen voorzien van plakkaten met het opschrift "DOOR STAKEN!", werd Johan op de terugweg door twee politie-agenten gepakt, terwijl Wim nog net wist te ontsnappen. Johan werd opgesloten in het cachot van het politie-bureau. Hij zag daar kans de lijmkwast in de WC te laten verdwijnen, maar de aanplakbiljetten waren opgehangen. Gevreemd werd dat bij ontdekking daarvan Johan's leven in gevaar zou komen. Rie had de tegenwoordigheid van geest het politiebureau op te bellen, met de smeekbede Johan vrij te laten omdat moeder van de schrik een hartaanval had gekregen. (Moeder lag echter rustig te slapen en wist van niets). Johan werd, inderdaad, naar huis gebracht. Toen hij daar hoorde dat de plakkaten er nog hingen ging hij prompt weer de straat op, met zo nodig het excuus z'n verloren portefeuille te zoeken maar in werkelijkheid om de plakkaten weg te halen. En zo ontstong hij de dans. De volgende dag voltrok zich de ramp over Heveadorp met zeven doden als represaille-maatregel vanwege de stakingen.

Het speuren van de S.D. naar ondergedoken Joden bleef aanhouden, helaas met afschuwelijk resultaat. Bij een razzia werden dertien Joden gepakt, waaronder de familie Manasse. Johan Snoek ervaart het nog altijd als een falen van de dorpsgemeenschap dat de gezusters Cohen, die op de hoek van de Achterdorpsstraat-Kerkstraat een boter-, kaas- en eierenhandel dreven, in wanhoop over het niet kunnen vinden van mensen die hen wilden verbergen, een eind aan hun leven maakten....

De Landelijke Organisatie (L.O.) in Renkum.

Eind mei 1943 sprak ds. P. Slomp, oprichter van de Landelijke Organisatie voor de hulp aan onderduikers en zelf ondergedoken, op een uiteraard geheime bijeenkomst te Ede. Een van de resultaten van die bijeenkomst was de oprichting van een plaatselijke afdeling te Renkum, en een te Heesum. Organisatorisch gingen deze twee afdelingen ressorteren onder Wageningen, maar er werden ook contacten onderhouden met Oosterbeek via verzetsvrienden als Jan Gerritsen, Jan Stroes en de gebroeders Evert ("Nico") en Chris Boven. Johan Snoek kreeg de leiding van de L.O. in Renkum, Theo Geurtsen in Heesum.

In Renkum behoorden tot de engere kring van medewerkers Geurt Hulsteijn de postbode, Dirk Goedhart, Marinus Peelen, Jan Brandsma en kapelaan B.L.J. Stokman. Er werd een groeiend aantal dorpsgenoten bereid gevonden onderduikers te herbergen, bijv. de familie Lourens. Ook onderhield de Renkumse L.O.-afdeling relaties met de heer W. Middendorp en Louis Kranen. De vrachtrijderij van de firma Meischke deed dienst als adres van aankomst voor de onderduikers. Er was daar altijd een komen en gaan van allerlei mensen dus dat viel niet op. Op zondag 2 juli 1943 deed ds. B.D. Smeenk op voor de verzetslieden magistrale wijze intrede als predikant van de Gereformeerde kerk te Renkum-Heesum. Hij nam van meet af aan zeer actief deel aan het verzet, met niet aflatende zorg voor Joden en andere vervolgd. Voor velen werd hij een groot inspirator en geestelijk leidsman. Er ontstonden allerlei dwarsverbanden. Zo kwam de latere burgemeester C.A. van den Hooft, thans woonachtig te Doorwerth, via ds. Menno Huizinga en diens echtgenote te Velp terecht bij ds. Smeenk die hem aan een onderduikadres hielp bij de familie J. Rozeboom Sr. aan de Kerkweg in Heesum. Via van den Hooft ontving ds. Smeenk later heel wat bonkaarten en andere distributiebescheiden van de L.O.-organisatie in Noord-Brabant-West. Het buitenaf gelegen huis Kortenberg op het Landgoed Oranje Nassau's Oord, waar zwager van den Hul woonde, werd een gewild toevluchtsoord voor velen die door de bezetters gezocht werden. Cor van den Hooft kwam dikwijls op de boerderij de Boersberg en was betrokken bij de overval op het zwembad De Branding in Doorwerth. Henk van den Hul - aldus Van den Hooft en anderen - speelde als koerier in de illegale activiteiten rond Heesum-Renkum een belangrijke rol.

Op 26 september 1943 dook de uit Renkum afkomstige politieman Cornelis van Veldhuizen, toen hij opdracht kreeg om Joden op te halen, samen met hen onder. Hij nam zijn revolver mee en sloot zich aan bij een knokploeg. Vader en moeder van Veldhuizen werden daarom gevangen genomen en overgebracht naar Arnhem, later naar Vught.

Wim Snoek viel in de leeftijd van jonge mannen die naar Duitsland moesten. Hij dook onder, eerst in Dodewaard. Later ging hij naar Hoornaar, een plaatsje dicht bij Gorinchem, waar hij *assistent* districtsleider van de L.O. werd. Ten gevolge van verraad werd hij op 23 oktober 1943 door de S. D. gearresteerd. Toen Wim Snoek, na zware verhoren, op 15 november van dat jaar ook in het concentratiekamp Vught belandde, werd hij daar door vader van Veldhuizen begroet....

Steeds meer bonkaarten, vervalste persoonsbewijzen e. d. werden door de Renkumse en Heelsumse L.O.-groepen gedistribueerd. Begin maart 1944 werd Gerrit Lourens vanwege zijn illegale activiteiten gearresteerd. Johan Snoek, die gekeurd moest worden voor tewerkstelling in Duitsland, werd door de keuringsarts a raison van een kilo rijst afgekeurd, vanwege epilepsie

Op 12 maart 1944 stonden Wim Snoek en zijn vrienden in Utrecht terecht. Hij kreeg een jaar gevangenschap.. Tijdens de verhoren had hij zich er goed uit weten te redden. Om toch maar wat te bekennen had hij verklaard dat een zekere Jongepier uit Rotterdam (een verzonnen persoon) hem had overgehaald om L.O.-medewerker te worden. Het gevolg was dat alle Jongepieren in Rotterdam door de Sicherheitsdienst opgepakt werden, maar de "verleider" bleek er niet bij te zijn.

Praktisch alle telefoons waren afgesloten, maar de familie Snoek was clandestien weer aangesloten. Om ontdekking te voorkomen was een bepaalde code afgesproken, en was de "ring" op zacht gesteld.

Piet Verburg uit Wageningen schreef een illegale brochure, "De nieuwe Wijnzak". Ze lagen ingepakt in een schuur van Meischke, en drukker Johan van Woerkom had er speciale Duitse plakadressen voor gedrukt.

Spannende dagen volgden door acties vanuit "t Hemeldal" in Oosterbeek, de bevrijding van politieke gevangenen uit de Koepel in Arnhem en de arrestatie van "Nico" Boven. Johan Snoek achtte het niet raadzaam thuis te slapen, en overnachtte daarom bij buurman Klaassen. Die herbergde evenwel ook een Joods meisje. Haar adres werd verraden en omstreeks middernacht kwam de S.D. om haar te arresteren. Johan probeerde nog met het meisje te vluchten maar een S.D. schoot een kogel door zijn been. Klaassen en het meisje werden weggevoerd. Johan liet rnen liggen, na een kort verhoor en onderzoek waarbij een lijst met L.O.-gegevens gelukkig aan de aandacht van de Duitsers ontsnapte. In allerijl werden alle in huis zijnde bonkaarten, die keer bestemd voor onderduikers op de hele Veluwe, en alle andere bezwarend materiaal weggesleept met hulp van de bevriende politie-agenten Th. De Hair en E. Driessen. Johan dook voor een paar weken onder bij de familie Brauns, totdat zijn been genezen was.

De Luchtlanding

Op "dolle dinsdag" was het druk in de winkel van Snoek omdat daar oranje lint verkocht werd. Toen de klanten zich er openlijk mee gingen tooien, werd de verkoop toch maar gestaakt.

Op zondag 17 september kwamen zwermen vliegtuigen over. De elektriciteit viel uit, in de kerk werkte het orgel dus niet.

Ds. Smeenk, die weer eens geweldig preekte over het thema vreesachtigheid, moest bij gebrek aan licht het (doop?) formulier bij het raam lezen. Hij bad speciaal voor Wim. (*aug 2007: volgens Johan Snoek, Govertzoon, ging het om bevestiging van ambtsdragers (ouderlingen en diakenen), geen doopformulier dus.*)

Opeens, na het eten, vond het bombardement op Wolfheze plaats. Kort daarop zag men zwermen laag vliegende vliegtuigen met zweefvliegtuigen er achteraan. Parachutisten daalden neer en de Renkummers dachten niet anders of de bevrijding was aanstaande.

Die middag kwamen een paar parachutisten Renkun binnen, ze werden enthousiast begroet.

In hotel Rijnszicht was het al gauw een drukte van jewelste! Het hotel was gevorderd door de O. D. die nu boven water kwam. De O .D .-mensen tooiden zich net oranje banden. De vlaggen in het dorp gingen uit.

Maar spoedig bleek dat de Engelsen wegtrokken richting Arnhem, alleen een post in de steenoven van Ariëns als rugdekking achterlatend. De Duitsers kwamen die nacht terug! De vlaggen waren toen al weer ingehaald.

Verzetlieden telefoneerden met Wageningen en gaven berichten omtrent Duitse troepenbewegingen door naar de Tommies op de steenoven, die nacht.

Op maandag 18 september verscheen er 's middags weer een grote Engelse luchtvloot, maar nu weerde zich het Duitse afweergeschut duchtig, en de daarop volgende dagen zouden vele Engelse vliegtuigen worden neergehaald.

De politieagenten Th. de Hair en B. Schuurman maakten twee Duitse soldaten gevangen en sleepten met geweren.

Op woensdag 20 september echter verdan zo'n 300 parachutisten gevankelijk weggevoerd, maar ze vertoonden zich monter genoeg. Door bemiddeling van de P.G.E.M.-employé Bensink werden militaire berichten, via de speciale P.G.E.M. telefoonlijn waarvan de Duitsers toen het bestaan niet kenden, doorgegeven naar het bevrijde Nijmegen. Later nam de spionagegroep Albrecht deze lijn over.

De dagen en nachten nadien waren zeer rumoerig en bewogen. Granaten vanuit de Betuwe richtten veel schade aan en er vielen helaas ook doden onder de burgerbevolking.

Het was 1 oktober toen de evacuatie werd aangekondigd en onder hevig geschutvuur liep ook Renkum geleidelijk aan leeg.....

In zijn boek "I was a stranger" (Ik ben een vreemdeling geweest) beschrijft de Engelse brigade-generaal John Hackett op welk een uitzonderlijke en bewonderenswaardige wijze de families DE NOOIJ en SNOEK hem, (na de strijd), onder hun hoede namen en verpleegden, verzorgden en, met hulp van anderen, uiteindelijk naar Engeland wisten te loodsen.

Brigade-generaal Hacket had de 4e parachutisten-brigade in het Midden-Oosten geformeerd. Die brigade vocht in Italië en werd op 17 september 1944, bij de slag om Arnhem, in onze omgeving gedropt. Bij die landing telde de brigade ongeveer duizend man, waarvan er uiteindelijk rond honderd konden ontkomen.

Commandant Hackett werd op 24 september, op zo'n honderd meter van Hartenstein in Oosterbeek, getroffen door granaatscherven in zijn buik en linkerdijsbeen. Hij kwam in het St. Elisabeth's Gasthuis terecht. De Zuid-Afrikaanse, joodse parachutisten-chirurg dr. Lipmann-Kessel opereerde hem en wel met zodanig resultaat dat hij er het leven afbracht.

In het ziekenhuis nog, bezon hij zich op mogelijkheden om aan krijgsgevangenschap te ontkomen. Hij werd daarbij geholpen door de Arnhemse Verzetscommandant Piet Kruijff, die als Piet van Arnhem door het illegale leven ging, alsmede door de Engelse R.K. aalmoezenier Father Danny McGowan, die de nodige voorbereidingen voor zijn verdwijning trof.

Daarbij verscheen ook een Nederlandse jongen, herkenbaar aan een Rode Kruisarmband, op het toneel. 't Zou later de jonge Zwerus de Nooij (*Janzoon, geb 1924; RS*) uit Ede blijken te zijn!

Met hun hulp slaagde de weliswaar herstellende, maar nog in slechte conditie verkerende commandant er in per auto uit het ziekenhuis weg te komen en via De Ginkel Ede te bereiken. Daar werd hij welkom geheten op het adres Brouwerstraat 5 door de familie De Nooij-Mulder. Letterlijk gedragen door 2 leden van de familie ging de brigade-generaal daarna naar een eerder georganiseerde veiliger schuilplaats ten huize van een drietal zusters De Nooij aan de Torenstraat (*in Ede; de drie zusters waren Cor (geb 1898), An (geb 1900) en Mien (geb 1889), dochters van Willem de Nooij; RS*). In dat huis trof generaal Hackett ook de uit Renkum geëvacueerde weduwe Snoek-De Nooij, met haar dochter Rie en zoon Johan. Zoon Wim Snoek was door de Sicherheitspolizei gearresteerd en bevond zich in een Duitse gevangenis.

Brigade-generaal Hackett beschrijft in zijn boek op welk een onvervaarde, doortastende, door Christelijke inspiratie-gedreven wijze de beide families zich voor zijn veiligheid, lijfsbehoud en ontsnapping uit bezet gebied hebben ingezet.

Dat doet ook Leo Heaps, een Canadees auteur, die destijds als paratrooper in de Slag bij Arnhem vocht, in zijn boek "The grey goose of Arnhem" (De gans is gevlogen) .

Voorzien van een, uiteraard vervalst, persoonsbewijs op naam van Johan van Dalen, geboren in Renkum, geëvacueerd in Veenendaal en werkzaam bij de Boerenleenbank, werd commandant Hackett door half Nederland gevoerd. De ene Duitse patrouille na de andere werd daarbij om de tuin geleid en de generaal moest fietsen, lopen en varen, zoals in Nederland gebruikelijk. Veilig belande hij in zijn Vaderland

In de Torenstraat in Ede haalde de Renkummer Johan Snoek op 10 februari 1945 de onder de zoldervloer verborgen radio te voorschijn. De gezusters De Nooij stonden er gespannen bij te luisteren.

En toen klonk uit het apparaat de stem van Radio Oranje, met een speciale boodschap-in-code voor de Nederlandse vrienden van de ontsnapte brigade-generaal John Hacket: "De gans is gevlogen.' Hun vriend voor 't leven was, dank zij hen, veilig en wel thuis gekomen. . . .

Ha Rie,

Hierover bel ik je morgen nog wel op.

Er is een en ander aan te verbeteren maar het is in elk geval geen opgeklopt verhaal, Hart Gr, Johan

Juni 1984